

OPERUM PARS SECUNDA. OPERA THEOLOGICA.

IN LIBROS SEQUENTES MONITUM.

Libros quos in nomine Anitii, quos exhortationibus precibusque multorum suscepimus explanandos, altis imos rerum de quibus in eis agitur themate, obscurissimos earumdem rerum subtilitate, probatissimos tamen operis absolute cognitione cognovimus. Quid enim altius infinito? Quid ineffabili inscrutabilique subtilius? Quid autem probabilius eo quod cum inexplugnabilibus rationibus constet, summis tamen ac celeberrimis auctoribus nititur? Deus enim, de quo his agitur libris, magnitudine interminabilis, contemplatione incomprehensibilis, sermone inexplicabilis, recte intelligitur, et laudabiliter prædicatur. Cujus tamen quædam arcana antiqui videntes, ipso inspirante, intellexerunt, et tam rerum quam verborum figurationibus variis, sui temporis rudibus insinuaverunt. Posterius vero aliter quidem, sed eodem sensu locuti, illarum ænigmata figurationum consultissimis interpreta ionibus, declaraverunt; et non modo auctoritate sua, verum etiam rationibus quas vel theologiæ majestas sibi proprias vindicat, vel humanæ philosophiæ ad ipsam qualiscunque proportio communes admittit, confirmaverunt. Iaque prædictus auctor, tanquam videntium a secretis hæc arcana non nesciens, contra quorundam prava dogmata hæreticorum pauca de illis scripsit; ea tamen scribendi qualitate, qua negligentibus et præsumptuosis ad intelligentiam obstruat, studiosis vero atque intelligentibus attentionem quidem moveat, sed pulsantibus animorum vehementi applicatione aperiat. Brevis enim sine sua amplificatione oratio; latebrosa disserendi tacita ratione dissertio; obliqua schemate sensuum, aut verborum lexis; nova, præter grammaticorum regulam, syntaxis; insciis et superbis illis, quibus sunt articulata, sensus obducunt; sapientibus vero, et his maxime qui sacras Scripturas veneratione colunt, usu assiduo et vigilantia attentione inspicunt, eos intus videre permittunt. Convenienter ergo hujusmodi secretis, et ut ita dicatur significationis absconditæ verbis, quibus examinet scios et inscios, humiles et superbos, secreta theologiæ altioris Anitius tangit. Digne vocatus Anitius fortitudine, Severinus gravitate, opitulatione Boetius, meritis Manlius. Nos vero auctoritate nostra nihil offerre, sed quos præcedente significatione percepimus sensus auctoris, referre volentes, illius non modo dicta, verum etiam dictorum rationes attendimus; et ne vel timiditatis angustia nos ad silendum penitus strangulare, vel temeritatis audacia ad garriendum laxare putetur, illorum quæ auctorem sensisse cognovimus, nec nihil dicimus, nec nihil tacemus. Sed cum duo sint videntium genera, unum videlicet auctorum qui sententiam propriam ferunt, alterum lectorum, alii sint recitatores qui eadem auctorum verba et ex ipsorum causis eisdem pronuntiant, alii interpretes qui obscure ab auctoribus dicta notioribus verbis declarant: nos in genere lectorum, non recitatorum, sed interpretum officio fungentes, verborum transpositiones in ordinem, schemata in consequentiam, novitates in regulam, addentes singulorum causas, reducimus. Adulta vero pro qualitate operis divisionum aut diffinitionum omnibus aut aliquibus partibus, aut quorundam extra sumptorum comparationibus, aut etiam positarum ab auctore dictorum casibus, aut earundem significationum multivocis pluribus, aut rationum inductionibus explanamus, sollicite circumspectantes ne aliquo sensu ubi authenticis sanctionum divinationum scriptoribus recedamus. Quæ autem a nobis scripta sunt, bene exercitulis lectoribus non modo rationibus firma, verum etiam scripturis authenticis adeo consona esse videntur, ut nostra non tam inventa quam furta esse credantur.

QUOMODO TRINITAS UNUS DEUS AC NON TRES DII.

• AD Q. AUR. MEMM. SYMMACHUM V. C. ET ILLUSTRISSIMUM EXCONSULEM ORD.
ATQUE PATRICIUM SOCERUM SUUM.

PROEMIUM.

Invstigatam diutissime quæstionem, quantum nostræ mentis igniculum illustrare lux divina dignata est, formatam rationibus litterisque mandata, offerendam vobis communicandamque curavi, tam vestri cupidus judicii, quam nostri studiosus inventi. Qua

• Titulum hunc integrum ex bibl. Regiæ vetustiori et ex S. Victoris optime fidei codd. descripsi nos et

in re quid mihi sit animi quoties stylo excogitata commendo, cum ex materiæ difficultate, tum ex eo quod raris, id est v. bis tantum colloquor, intelligi potest, neque enim famæ jactatione et inartibus vulgi clamoribus excitamur; sed si quis est fructus exterior, hic non aliam potest nisi materiæ similem spe præfiximus, qui ex omnibus scripturam hanc soli retinuerant.

rare sententiam. Quocunque igitur a vobis dejeci A
oculos, partim ignava segnities, partim callidus livor
occurrit; ut contumeliam videatur divinis tracta-
tibus irrogare, qui talibus hominum mon- tris non
agnoscenda hæc potius quam proculcanda proje-
cerit. Idcirco tylum brevitæ contraho, et ex inti-
mis sumpta philosophiæ disciplinis novorum verbo-
rum significationibus velo; ut hæc mihi tantum
vobisque, si quando ad ea converteritis oculos, col-
loquantur; ceteros vero ita submovemus, ut qui
capere intellectu nequiverint, ad ea etiam leg-nda
videantur indigni. Sed ne tantum a nobis quæri
oportet quantum humanæ rationis intuitus ad divini-
tatis valet celsa conscendere: nam ceteris quoque
artibus idem quasi quidam finis est constitutus, quo-
usque potest via rationis accedere. Neque enim me-
dicina semper ægris affert salutem, sed nulla erit
culpæ medentis, si nihil eorum quæ fieri oportebat,
omiserit, idemque in ceteris. At quantum hæc diffi-
cilior quæstio est, tam facilius esse debet ad veniam.
Vobis tamen etiam illud inspiciendum est an ex beati
Augustini scriptis semina rationum aliquos in nos
venientia fructus extulerint; ac de proposita quæ-
stione hinc sumamus initium.

CAPUT PRIMUM.

Sententia catholica de Trinitate et unitate Dei.

Christianæ religionis reverentiam plures usurpant;
sed ea fides pullet maxime ac solitarie, quæ cum
propter universalium præcepta regularum, quibus
ejusdem religionis intelligitur auctoritas; tum pro-
pterea quod ejus cultus per omnes pene mundi ter-
minos emanavit, catholica vel universalis vocatur:
cujus hæc de Trinitatis unitate sententia est. Pa-er,
inquiunt, Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus;
igitur Pater, Filius, Spiritus sanctus unus, non tres
Dii. Cujus conjunctionis ratio est indifferentia. Eos
enim differentia comitatur, qui vel augent vel mi-
nuunt, ut Ariani, qui gradibus meritorum Trinitatem
variantes distrahebant atque in pluralitatem deducunt.
Principium enim pluralitatis, alteritas est; præter
alteritatem enim nec pluralitas quid sit intelligi po-
test. Trium namque rerum vel quolibet tum genere,
tum specie, tum numero diversitas constat: quoties
enim idem dicitur, toties diversum etiam prædicatur.
Idem vero dicitur tribus modis: aut genere, ut idem
homo quod equus, quia a his idem genus, ut animal;
vel specie, ut idem Cato quod Cicero, quia eadem
species ut homo; vel numero, ut Tullius et Cicero,
quia unus est numero. Quare diversum etiam vel
genere, vel specie, vel numero dicitur; sed numero
differentiam accidentium varietas facit: nam tres
homines neque genere, neque specie, sed suis acci-
dentibus distant. Nam si vel animo cuncta ab his
accidentia separemus, tamen locus cunctis diversus
est, quem unum fingere nullo modo possumus: duo
enim corpora unum locum non obtinebunt, qui est
accidens, atque ideo sunt numero plures, quoniam
accidentibus plures sunt.

CAPUT II.

Substantia divina forma est.

Age igitur ingrediamur et unumquodque ut intelli-
gi atque capi potest dispiciamus: nam, sicut optime
dictum videtur, eruditi est hominis unumquodque ut
ipsum est, ita de eo fidem capere tentare. Nam cum
tres sint speculativæ partes, naturalis, in motu, in-
abstracta, ἀνεπαχαιρετος, id est inseparabilis: consi-
derat enim corporum formas cum materia, quæ a
corporibus actu separari non possunt, quæ corpora
in motu sunt, ut cum terra deorsum, ignis sursum
fertur, habetque motum forma materiæ conjuncta.
Mathematica, sine motu, inabstracta: hæc enim
formas corporum speculatur sine materia, ac per hoc
sine motu; quæ formæ, cum in materia sint, ab ea
separari non possunt. Theologica, sine motu, ab-
tracta atque separabilis: nam Dei substantia, et
materia et motu caret. In naturalibus igitur ratio-
naliter, in mathematicis disciplinaliter, in divinis
intellectualiter versari oportebit, neque diduci ad
imaginationes, sed potius ipsam inspicere formam,
quæ vere forma nec imago est, et quæ esse ipsum
est, et ex qua esse est; omne namque esse ex forma
est: statua enim non secundum ær, quod est mate-
ria, sed secundum formam, quæ in eo insignita est,
effigies animalis dicitur, ipsumque ær non secundum
terram, quod est ejus materia, sed dicitur secundum
æris figuram. Terra quoque ipsa non secundum in-
formem materiam κατὰ τὴν ὕλην dicitur, sed secun-
dum siccitatem gravitateque, quæ sunt formæ.
Nihil igitur secundum materiam esse dicitur, sed
secundum propriam formam. Sed divina substantia
sine materia forma est, atque ideo unum est, et
id quod est. Reliqua enim non sunt id quod sunt:
unumquodque enim habet esse suum ex his ex qui-
bus est, id est ex partibus suis; et est hoc atque
hoc, id est partes suæ conjunctæ, sed non hoc vel
hoc singulariter: ut cum homo terrenus consistit
ex anima corporeque, corpus et anima est, non
vel corpus vel anima. In parte igitur non est id
quod est. Quod vero non est ex hoc atque hoc, sed
tantum est hoc, illud vere est id quod est; et est
pulcherrimum fortissimumque, quia nullo nititur.
Quocirca hoc vere unum, in quo nullus numerus,
nullum in eo aliud præterquam id quod est, neque
enim subjectum fieri potest: forma enim est, formæ
vero subjectæ esse non possunt. Nam quod cæteræ
formæ subjectæ accidentibus sint, ut humani-
tas, non ita accidentia suscipit eo quod ipsa est, sed
eo quod materia ei subjecta est. Dum enim materia
subjecta humanitati suscipit quodlibet accidens,
ipsa hoc suscipere videtur humanitas. Forma vero,
quæ est sine materia, non poterit esse subjectum;
nec vero inesse materiæ; neque enim esset forma;
sed imago. Ex his enim formis quæ præter mate-
riam sunt, istæ formæ venerunt quæ sunt in mate-
ria et corpus efficiunt: nam cæteras, quæ in corpo-
ribus sunt abutimur, formas vocantes, dum ima-
gines sunt: assimilantur enim formis illis quæ non
sunt in materia constitutæ. Nulla igitur in eo diver-

si ac, nulla ex diversitate pluralitas, nulla ex acci- A
dentibus multitudo, atque idecirco nec numerus.

CAPUT III.

In divina substantia non est numerus.

Deus vero a Deo nullo differt, ne vel acciden-
tibus, vel accidentalibus differentiis in subjecto po-
sitis distat. Ubi vero nulla est differentia, nulla est
omnino pluralitas, quare nec numerus; igitur unitas
tantum. Nam quod tertio repetitur Deus, cum Pater
et Filius et Spiritus sanctus nuncupatur, tres unita-
tes non faciunt pluralitatem numeri in eo quod ipse
sunt, si advertamus ad res numerabiles, ac non ad
ipsum numerum: illic enim unitatum repetitio nume-
rum facit. In eo autem numero qui in rebus nume-
rabilibus constat, repetitio unitatum atque pluralitas
minime facit numerabilium rerum numerosam di- B
versitatem. Numerus enim duplex est: unus qui-
dem quo numeramus, alter vero qui in rebus nume-
rabilibus constat. Etenim unum res est unitas,
qua unum dicimus. Duo rursus in rebus sunt ut
homines vel lapides; dualitas nihil, sed tantum
dualitas, qua duo homines vel lapides duo sunt:
et in cæteris eodem modo. Ergo in numero quo
numeramus repetitio unitatum facit pluralitatem;
in rerum vero numero non facit pluralitatem uni-
tatum repetitio: velut si de eodem dicam, gladius
unus, mucro unus, ensis unus, potest enim tot vo-
cabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum repe-
ditio iteratio potius est, non numeratio; velut si ita
dicamus, ensis, mucro, gladius, repetitio quædam
est ejusdem, non numeratio diversorum: velut si C
de uno toties prædicaverim. Non igitur si de Patre
ac Filio et Spiritu sancto tertio prædicatur Deus,
idecirco trina prædicatio numerum facit: hoc enim
illis, ut dictum est, imminet, qui inter eos distan-
tiam faciunt meritorum. Catholicis vero in differenti-
a constituentibus, ipsamque formam, ut est, esse po-
nentibus, neque aliud esse quam est ipsum quod est
opinantibus, recte repetitio de eodem, quæ enumer-
atio diversi videtur esse cum dicitur, Deus Pater,
Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, atque hæc Triui-
tas unus Deus, veluti ensis atque mucro, unus gla-
dius: velut sol, sol, sol, unus sol. Sed hoc interim
ad eam dictum sit significationem demonstrationem-
que, qua ostenditur non omnem unitatum repetitio- D
nem numerum pluralitatemque perficere. Non vero
ita dicitur, Pater ac Filius et Spiritus sanctus quasi
multivocum quiddam: nam mucro et ensis et ipse
est et idem; Pater vero ac Filius et Spiritus sanctus,
idem equidem est, non vero ipse. In qua re paulisper
considerandum est. Requiritibus enim, Ipse est
Pater qui Filius? Minime, inquam. Rursus, Idem
alter qui alter? negatur. Non est igitur inter eos in
omni re indifferentia. Quare subintrat numerus,
quem ex subjectorum diversitate colligi, superius
explanatum est. De qua re breviter considerabimus,
si prius illud, quemadmodum de Deo unumquodque
prædicatur, præmiserimus.

CAPUT IV.

Quomodo Deus sit in prædicamentis.

Deceum omnino prædicamenta traduntur quæ de
rebus omnibus universaliter prædicantur, id est
substantia, qualitas, quantitas, ad aliquid, ubi,
quando; habere, situm esse, facere, pati. Hæc
igitur talia sunt, qualia subjecta permiserint: nam
pars eorum in reliquarum rerum prædicatione sub-
stantia est, pars in accidentium numero est. Atque
hæc cum quis in divinam venerit prædicationem,
cuncta mutantur quæ prædicari possunt. Ad aliquid
vero omnino non potest prædicari; nam substantia
in illo non est veresubstantia, sed ultra substantiam.
Item qualitas et cætera quæ evenire queunt: quo-
rum, ut amplior fiat intellectus, exempla subdenda
sunt. Nam cum dicimus Deus, substantiam quidem
significare videmur, sed eam, quæ sit ultra substan-
tiam; cum vero justus, qualitatem quidem, sed non
accidentem, sed eam quæ sit substantia, et ultra
substantiam; neque enim alius est Deus quod est,
aliud quod justus est, sed idem est esse Deo quod
justo. Item cum dicitur magnus vel maximus, quan-
titem quidem significare videmur, sed eam quæ sit
ipsa substantia talis quæ esse diximus ultra substan-
tiam: idem est enim esse Deo quod magno. De
forma enim ejus superius demonstratum est, quon-
iam is sit forma et unum vere, nec ulli pluralitas.
Sed hæc prædicamenta talia sunt, ut, in quo sunt,
ipsum esse faciant quod dicitur; divise quidem in
cæteris, in Deo vero conjuncte atque copulate, hoc
modo: nam cum dicimus substantia, ut homo vel
Deus, hoc ita dicitur quasi illud de quo prædicatur
ipsum sit substantia, ut substantia homo vel Deus.
Sed distat, quoniam homo non integrè ipsum homo est,
ac per hoc nec substantia. Quod est enim, aliis debet,
quæ non sunt homo: Deus vero, hoc ipsum quod est
Deus est; nihil enim aliud est nisi quod est, ac per hoc
ipsum Deus est. Rursus, justus, quod est qualitas, ita
dicitur quasi ipse hoc sit de quo prædicatur, id est si
dicamus, homo justus, vel Deus justus, ipsum homi-
nem vel Deum justos esse proponimus; sed differt,
quoniam homo alter, alter est justus; Deus vero, idem
ipsum est quod est justum. Magnus etiam homo vel
Deus dicitur, atque ita quasi ipse sit homo magnus
vel Deus magnus; sed homo tantum magnus, Deus
vero ipsum magnus existit. Reliqua vero neque de
Deo, neque de cæteris prædicantur: nam, ubi, vel
de Deo, vel de homine prædicari potest; de homine,
ut in foro; de Deo, ut ubique: sed ita, ut non quasi
ipsa sit res id quod prædicatur, de qua dicitur. Non
enim ita homo dicitur in foro esse, quemadmodum
esse albus vel longus, nec quasi circumfusum et de-
terminatum proprietate aliqua, qua designari secun-
dum se possit, sed tantum quod sit illud aliis infor-
matum rebus, per hanc prædicationem ostenditur.
De Deo vero non ita: nam quod ubique est, ita dici
videtur, non quod in omni sit loco (omnino enim in
loco esse non potest), sed quod ei omnis locus adsit
ad eum capen tum, cum ipse non suscipiatur in loco;

atque ideo nusquam in loco esse dicitur, quoniam A ubique est, sed non in loco. Quando vero eodem in prædicatur modo, ut de homine, heri venit; de Deo, semper e-t. Illic quoque non quasi esse aliquid dicitur illud ipsum de quo hesternus dicitur adventus, sed quid ei secundum tempus accesserit prædicatur. Quod vero de Deo dicitur, semper est; unum quidem significat, quasi omni præterito fuerit, omni quoque modo sit præsentis, omni futuro erit. Quod de cælo et de cæteris immortalibus corporibus secundum philosophos dici potest. At de Deo non ita, semper enim est, quoniam semper præsentis est in eo temporis, tantumque inter nostrarum rerum præsens, quod est, nunc, ad divinarum, quod nostrum nunc quasi currens tempus facit et sempiternum; divinum vero nunc permanent, neque movens sese atque consistens, æternitatem facit. Cui nomini si adjicias semper, facies ejus quod est nunc jugem indefessumque ac per hoc perpetuum cursum, quod est sempiternitas. Rursus, habere vel facere, eodem modo: dicimus enim, currit vestitus, de homine; de Deo, cuncta possidens regit. Rursus nihil de eo quod est esse de utrisque dictum est. Sed hæc omnis prædicatio exterioribus datur, omniaque hæc quodam modo referuntur ad aliud; ejus prædicationis differentiam sic facilius internoscimus: qui homo est, vel Deus, refertur ad substantiam qua est aliquid, id est homo vel Deus; qui justus est, refertur ad qualitatem, qua scilicet est aliquid, id est justus; qui magnus, ad quantitatem, qua est aliquid, id est magnus. Nam in cæteris prædicationibus nihil tale est. Qui enim dicitur esse aliquem in foro, vel ubique, refertur quidem ad prædicamentum quod est ubi, sed non quo aliquid est, velut justitia justus. Item cum dico currit vel regit, vel nunc est, vel semper est, refertur quidem vel ad facere, vel ad tempus; si tamen interrim, divinum illud semper, tempus dici potest, sed non quo, ut aliquo, aliquid est, velut magnitudine magnum: nam situm passionemque requiri in Deo non oportet; neque enim sunt. Jamne patet quæ differentia sit prædicationum? quod aliæ quidem quasi rem monstrant, aliæ vero quasi circumstantias rei; quodque illa quidem ita prædicantur, ut esse aliquid rem ostendant: illa vero, ut non esse, sed potius extrinsecus aliquid quodam modo affigant. Illa igitur quæ aliud esse designant secundum rem, prædicationes vocentur, quæ cum de rebus subjectis dicuntur, vocantur accidentia, secundum rem; cum vero de Deo, qui subjectus non est, secundum substantiam rei prædicatio nuncupatur.

CAPUT V.

Quomodo Deus in relatione.

Age nunc de relativis speculemur, pro quibus omne quod dictum est sumpsimus ad disputationem. Maxime enim hæc non videntur secundum se facere prædicationem, quæ perspicue ex alieno adventu constare perspicuntur. Age enim quoniam dominus ac servus relativa sunt, videamus utrumne ita sit,

ut secundum se sit prædicatio, an minime. Atqui si auferas servum, abstuleris et dominum; ac non etiam abstuleris albedinem, abstuleris quoque album. Sed interest, quod albedo accidit albo, qua sublata perit nimirum album. At in domino, si servum auferas, perit vocabulum quo dominus vocabatur. Sed non accidit servus domino, ut albedo albo, sed potestas quædam qua servus coercetur, quæ quoniam sublata deperit servo, constat non eam per se domino accidere, sed per servorum quodammodo extrinsecus accessum. Non igitur dici potest prædicationem relativam quidquam rei de qua dicitur secundum se, vel addere, vel minuere vel mutare. Quæ tota non in eo quod est esse consistit, sed in eo quod est in comparatione aliquo modo se habere; nec semper ad aliud, sed aliquoties ad idem. Age enim stet quisquam, ei igitur si accedam dexter, erit ille sinister ad me comparatus, non quod ille ipse sinister sit, sed quod ego dexter accesserim. Rursus ego sinister accedo, item fit ille dexter, non quod ita sit per se dexter, velut albus ac longus, sed quod me accedente fit dexter, atque id quod est, a me et ex me est, minime vero ex sese. Quare quæ secundum rei alicujus, in eo quod ipsa est, proprietatem, non faciunt prædicationem, nihil alternare vel mutare queunt, nullamque omnino variare essentiam. Quocirca si Pater ac Filius ad aliquid dicuntur, nihilque aliud, ut dictum est, differunt, nisi sola relatione, relatio vero non prædicatur ad id de quo prædicatur quasi ipsa sit et secundum rem de qua dicitur, non faciet alterita em rerum, de qua dicitur, sed, si dici potest, quo quidem modo id quod vix intelligi potuit, interpretatum est personarum. Omnino enim magna regulæ est veritas, in rebus incorporalibus, distinctias effici differentiis, non locis. Neque accessisse dici potest aliquid Deo, ut Pater fieret; non enim cœpit esse unquam Pater, eo quod substantialis quidem ei est productio Filii, relativa vero prædicatio Patris. Ac si meminimus omnium in prioribus de Deo sententiarum, ita cogitemus, processisse quidem ex Deo Patre Filium Deum, et ex utrisque Spiritum sanctum. Hos, quoniam incorporales sunt, minime locis distare, quoniam vero Pater Deus et Filius Deus et Spiritus sanctus Deus, Deus vero nullas habet differentias quibus differat a Deo, a nullo eorum differt. Differentiæ vero ubi absunt, abest pluralitas; ubi abest pluralitas, adest unitas: nihil autem aliud gigni potuit ex Deo, nisi Deus, et in rebus numerabilibus repetitio unitatum non facit modis omnibus pluralitatem. Trium igitur idonee constituta est uni as.

CAPUT VI.

Quomodo unitas et trinitas in Deo.

Sed quoniam nulla relatio ad seipsum referri potest, idcirco quod ea secundum se ipsum est prædicatio quæ relatione caret, facta quidem est trinitatis numerositas in eo quod est prædicatio relationis; servata vero unitas in eo quod est indifferentia vel substantiæ, vel operationis, vel omnino ejus quæ

secundum se dicitur prædicationis. Ita igitur substantia continet unitatem, ratio multiplicat trinitatem: atque ideo sola sigillatim proferuntur atque separata: quæ relationis sunt. Nam idem Pater qui Filius non est, nec idem uterque qui Spiritus sanctus. Idem tamen Dens est, Pater et Filius et Spiritus sanctus; idem justus, idem bonus, idem magnus, idem omnia, quæ secundum se poterunt prædicari. Sane sciendum est, non semper talem esse relativam prædicationem, ut semper ad differens prædicetur: ut et servus ad dominum, differunt enim. Nam omne æquale æquali æquale est, et simile simili simile est, et idem ei quod est idem idem est: et similis est in Trinitate ratio, Patris ad Filium et utriusque ad Spiritum sanctum; ut ejus quod est idem ad id quod

est idem. Quod si id in cunctis aliis rebus non potest inveniri, facit hoc cognata caducis rebus alteritas. Nos vero nulla imaginatione deduci, sed simplici intellectu erigi, et ut quidque intelligi potest, ita agredi etiam intellectu oportet.

Sed de proposita questione satis dictum est. Nunc vestri normam iudicii expectat subtilitas questionis: quæ utrum recte decursa sit, an minime, vestrae sententiæ et pronuntiationis auctoritas. Quod si sententiæ, fidei fundamentis sponte firmissimæ, operulante gratia divina, idonea argumentorum adjuncta præstinus, illuc perfecti operis lætitia remeabit, unde venit effectus. Quod si ultra se humanas nequivit ascendere, quantum imbecillitas subtrahit, vota supplebunt.

GILBERTI PORRETÆ COMMENTARIA IN LIBRUM DE TRINITATE.

Omnia quæ rebus percipiendis suppediunt rationum, aliæ communes sunt multarum generum, aliæ propriæ aliquorum. Et communes quidem sunt ut quidquid inest alicui, ab eodem diversum esse necesse est. Hoc in omni rerum genere verum est. Quod autem dicitur species nunquam de suo genere prædicari, definitio enim genus recipit, non divisionum. Nam sicut in definitiva demonstratione species genere; sic in divisiva genus specie declaratur. Hanc autem rationum omnium communem vel proprietatem non nescit quisquis rerum diligens inquisitor non eas transcenit aspexit; sed mentis acie fixa notatas, et ejusdem iudicio comprehensas, primum apud se servandas memoriæ tradidit. Deinde ne aliqui eas vel oblivione prorsus periisse, vel intra silentium languere putarent, sæpe aut in scenis siphistarum variis conformationibus, causa tamen exercitii ludens, aut seriis philosophiæ officii inter ejus consocios agens, eas exposuit. Nam, verbi gratia, in civilium genere sicut pro Sexto Roscio, aut pro Marco Marcello, serius orator Tullius; sic et Quintilianus, et Seneca, et Menander, oratorum sophistæ atque conformatores: primus, in causarum; secundus, in declamationum; tertius, in comædiarum actibus; de his tamen quæ fieri poterant argumentis, ex rhetoriarum principis rationum locuti, eas se præ mente habuisse, et non levi affectione, sed quodam difficili movendo scientie habitu tenuisse, testati sunt. Similiter et alii in facultatis suis, aut thesaurata memoriarum, aut axiomata ponderum, aliorum nominum communes multorum, sive proprias aliquorum generum rationes, se firmi scientia tenere, et vigilanter attendere docuerunt; vel serio philosophantes, vel inter sophistas esse conflictis similitudinibus exercentes. Qua iter factum est ut nec proprias, ultra suorum generum termino, usurparent; nec communes multorum, ad eorum aliqui coarcent, ac per hæc in singulis facultatibus fines suos officia invenirent. Quisquis vero hanc rationum differentiam vel omnino nescit vel attendere negligit, sæpe præter officium causam casui committit; ideo, non sine carens officii vel contrarietatis alicujus, in quam nescius cecidit, admiratione dubius fluctuat, quod periculosum est; vel quadam securitate præsumens, imo præsumptione securus, sententiam falsitatis affirmat, quod damnosum est; et omni genere vocis effuso, cum immoderatione gestus et vultus, in grege imperitorum non sine illorum detestatione qui aliter sentiunt, elamat, quod impudentissimum est. Quales fuerunt Ariani, et Sabelliani, et alii multi, qui naturalium

proprias rationes theologicas communicaverunt, et utrisque communes detraxerunt ab invicem. Isti enim propriam naturalium quod sicut numero diversum proprietates diversæ sunt, ita quoque subsistentiæ numero sint diversæ, et quod una singularis subsistentia non nisi unum numero faciat subsistentem: ut Platonis et Ciceronis non solum accidentales proprietates, verum et substantiales, quibus ipsi sunt, verbi gratia, vel diversa corpora, vel diversi homines, diversæ sunt, et quæcunque singularis proprietates Platonem corpus esse, vel hominem, eadem nullum alium esse, facit idem. Nam etsi generationis propagatio generato dat esse corpus ab ea singulari corporalitate transus sanguinis, a qua generans fuerat corpus; sit tamen decisione discessio, qua et generans ab illius corporis quod deciso sanguine retinet subsistentia, et generatus ab illius quod deciso sanguine fomentis temporalibus additur, aliud ab invicem corpus sit. Has igitur naturalium rationes recte, sicut videtur, inelligentes, Arius, Ethius, Eunomius, itemque Noetus, Sabellius, Praxeas, Hermogenes, et Priscillianus, et alii multi, sed eorundem naturalium proprias esse minime attendentes, in theologica usurpaverunt; et quoniam unus principii ex quo, et per quem, et in quo sunt omnia, non nisi una est essentia, quæ Græcè dicitur *οὐσία* putaverunt quod sicut unus est solus Deus, ita quoque solus unus sit Deus. Hunc autem Arus vocat Patrem, de quo vera quidem ratione dicit, Pater est solus Deus; sed rationis usurpatione dicit etiam, solus Pater est Deus. Ex quo infert quod neque Christus neque Spiritus sanctus est veritate essentiæ Deus, et dicit Christum esse creaturam, Spiritum vero sanctum et se creaturam creaturæ. Quæ secutus Ethius, et ejusdem Ethii discipulus Eunomius, asserit dissimilem per omnia Patri Filium, et Filio Spiritum sanctum. Noetus vero atque discipulus ejus Sabellius, Praxeas et Hermogenes, et Priscillianus illum unum quem solum putat Arius esse Deum, ex ejusdem extraproprum genus rationis plantata, solum similiter asserunt esse Deum; sed in hoc ab Ario differunt, quod solum illum unum putant esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, contra illum quæ nullum rerum genus excipit rationem: quæ est diversarum personarum diversa propria ubi convenire non posse; et quidem multa omni genere suo a se diversa, et diverse una generum propria, non convenire possunt. Ut longitudo et scientia, quæ omni genere suo diversa, et proprietate diversis generibus sunt addita, quia longitudo soli corpori, scientia vero soli